

ПЕРВИННЕ ЗНАЧЕННЯ І.Є. КОРЕНІВ: ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ

В статті висвітлюються проблеми лексико-семантичної реконструкції та окремі прийоми верифікації відтвореного первинного значення коренів індоєвропейської мови-основи.

Ключові слова: індоєвропейська мова-основа, корінь, семантична реконструкція.

Козлова Т. О. Первичное значение и.е. корней: проблемы реконструкции. В статье рассматриваются проблемы лексико-семантической реконструкции, а также отдельные приемы, направленные на верификацию восстановленного первичного значения корней индоєвропейского языка-основы.

Ключевые слова: индоєвропейский язык-основа, корень, семантическая реконструкция.

Kozlova T. O. Proto-meaning and its reconstruction. This paper discusses methodological issues of lexico-semantic reconstruction and the ways of increasing its credibility.

Key words: Proto-Indo-European root, proto-meaning, lexical reconstruction.

1. Вступні зауваження. Останнім часом спостерігається посилення наукового інтересу до проблем походження та розвитку мови [Aitchison 1996; Carstairs-McCarthy 2005, Davidson 1996; Deacon 1997; Dunbar 1998; The Emergence of Protolanguage... 2010] і культури [The Evolution of Culture... 1999]. У зв'язку з цим **актуальності** набувають такі традиційні для порівняльно-історичного мовознавства питання, як вдосконалення етимологічного аналізу та прийомів внутрішньої і зовнішньої реконструкції одиниць окремих мовних рівнів [Климов 2009, с. 83 – 107; Fox 1995; Linguistic Change... 1990], встановлення відповідностей у мовах різних сімей, аналіз мовної спорідненості [Иллич-Свитыч 1971 - 1984; Bomhard 1994; Dolgopol'skii 1998; Greenberg 2000 - 2002; Ruhlen 1994] та диверсифікації [Dixon 1997]. Увагу приділяється відтворенню поетичної мови [Сравнительно-историческое... 1991, с. 48 – 56; Watkins 2001], історичної картини матеріальної та духовної культури індоєвропейців [Бенвенист 1995; Гамкрелидзе, Иванов 1984; Маковский 1996, 1997, 2005, 2007, 2008 (а), 2008 (б); Трубачев 2004].

Реконструкція спрямована на встановлення архетипів фономорфологічних, лексико-семантичних, синтаксичних явищ, властивих перед усім генетично спорідненим мовам. На думку дослідників [див. Климов 2009, с. 102], найскладнішим виявляється відтворення архаїчного стану на рівні синтаксису, що пояснюється невмотивованістю синтаксичних структур та нечіткістю міжмовних відповідностей. Фонетична ж реконструкція спирається на об'єктивні процеси фонологічних змін, тому фонемний (і морфемний) рівні допускають “глобальну” реконструкцію, а синтаксичний та лексико-семантичний – лише “парціальну, або часткову” [Сравнительно-историческое... 1991, с. 37].

Головне завдання лексико-семантичної реконструкції полягає у встановленні етимону (архетипу/праформи), в якому беруть свої початки його прямі продовження в стародавніх та сучасних мовних системах. Отже, *від адекватності відтворення первинної форми та значення залежить об'єктивність картини семантичної спадкоємності*. Незважаючи на те, що сьогодні пропонуються різноманітні прийоми семантичної реконструкції (див. нижче), її принципи та формалізація залишаються невирішеними.

Ця стаття має на *мети* висвітлити основні проблеми лексико-семантичної реконструкції та розглянути окремі прийоми верифікації відтвореного первинного значення коренів індоєвропейської мови-основи. Основні *джерела* ілюстративного матеріалу – етимологічні, історичні, тлумачні та інші словники [Дворецкий 2008; Левицкий 2010; Шведско-русский... 1973; Фасмер 2007; Хориков 1980; АНІД 1993; ОЕД 2004; Pokorny 1959;].

2. Огляд літератури з питань лексико-семантичної реконструкції дозволяє зробити деякі узагальнення і обґрунтувати *розбіжності в етимологічних версіях*. Вони зумовлені:

- різними концепціями історії та походження індоєвропейської мови-основи (моногенеза vs полігенеза), а також неузгодженістю думок стосовно ступеню одноманітності прамовного ландшафту, його діалектної мозаїчності;

- надмірною проекцією сучасного стану індоєвропейських мовних систем на стан архаїчної системи, і, як наслідок, недосконалістю та необґрунтованістю реконструкцій;

- недостатньою кількістю матеріалу для зіставлення (у разі прийняття гіпотези зовнішньої спорідненості індоєвропейських мов або необхідності поглиблення діахронії);

- вибором методів дослідження (діахронічна інтерпретація vs реконструкція праформ vs філологічний аналіз);

- точкою зору дослідника стосовно безпосередньо архетипу (праформи) - реальний мовний факт, реальна одиниця прамови vs умовна одиниця, символічне позначення низки відповідностей у межах матеріалу, що зіставляється (докл. про операційний та інтерпретаційний аспекти реконструкції форми та змісту архетипів, про адекватність процедури реконструкції тощо [див. Климов 2009, с. 51 – 59]).

Неузгодженість та ненадійність етимологічних версій демонструють репрезентації реконструйованого значення і.е. коренів в етимологічних словниках. Наприклад, **māk-* “тонкий, стрункий, високий” [Левицкий 2010, с. 369] vs **māk-* “довгий, тонкий” [АНІД 1993, с. 1603]. Окремі

дослідники (Isidore Dyen, 1965) взагалі уникають будь-яких глос та тлумачень. Інші (J. Pokorny, G. Starostin, A. Lubotsky) користуються:

- перехресним посиленням (*met-* Див. також вище *mē-2* та *mē-3*);
- посиленням на етимони більшої хронологічної віддаленості (Примітка: здається корінь *ades-*, *ados-* “різновид крупи” походить від більш архаїчного кореня *hegh-* “різновид зерна”);
- позначкою недостовірності продовжень і.е. кореня (*aghl(u)-* “дошова вода” > можливо алб. *agull* “погана видимість”);
- вказівкою на абсолютну вмотивованість реконструйованої форми (*kneug-* експр. корінь > гр. *κνυζάν, -εῖν* “ричати (як тварина), пхикати (як дитина)”, лит. *kniaũkti* “муркотати”);
- посиленням на корінь із суміжним значенням і подібною фонетичною структурою, наприклад, *ed-* “їсти” походить від значення “кусати” див. *dent-* (С. Watkins).

Слід також зазначити, що глоси в багатьох випадках залишаються недиференційованими. Надмірними у порівнянні із засвідченими у письмових пам’ятках мовами є і.е. корені із значеннями “крутити, повертати” (33 одиниці у словнику [Pokorny 1959]), “гнати” (30) “набрякати, пухнути” (24), “шттовхати” (18) [див. Климов 2009, с. 105], а також “різати”, “сприймати”, “покривати”, “говорити” тощо.

Проте прямі продовження таких коренів доводять нетотожність архаїчних понять, зміст та відмінні ознаки яких вимагають уточнення. Розглянемо, наприклад, і.е. корені, що мають значення “світити”, та їх прямі продовження в латинській мові (за даними [АНІД 1993]: **arg-* (> *argentum* “срібло” = ‘білий, блискучий’), **aus-* (> *auster* “південний вітер” = ‘випромінює тепло’), **bhā-¹* (> *bandum* “прапор, штандарт” = ‘яскравий; такий, що можна побачити’), **bhel-¹* (> *flāvus* “з відтінком червоного або золотисто-жовтий” = ‘яскравий’), **bheræg-* (> *fraxinus* “ясен” = ‘білий’), **deiw-* (> *divus* “святий, божественний; бог” = ‘небо; той, що сяє’), **ghel-²* (> *fulvus* “жовтуватий, з коричневим відтінком” = ‘яскравий’), **kand-* (> *candere* “горіти”), **kweit-* (дані про продовження в латинській мові відсутні).

Вважають [Левицький 2006, с. 348 – 349], що реконструйоване значення повинне по можливості охоплювати семантику всіх форм, що зіставляються. Для багатьох і.е. коренів наводять занадто загальні, абстрактні тлумачення, оскільки етимологи віддають перевагу усередненим значенням, які представляють як

(а) перелік основних значень рефлексів (наприклад, **māk-* “тонкий, стрункий, високий” [Левицький 2010, с. 369] vs **māk-* “довгий, тонкий” [АНІД 1993, с. 1603]) або

(б) гіперсему – інваріант значень прямих рефлексів кореня (наприклад, *ades-*, *ados-* “різновид крупи” > лат. *ador*, *-ōris* “різновид зерна, пшениця спельта”, можл. гот. *atisk* (**ades-ko-*) “орне поле”, н. діал. *Esch*, швейц. діал. *Aesch*, “поле перед в’їздом у село”, тох. А *āti*, тох. В *atiyo* “трава”, можл. арм. *hat* “зерно”, хет. *hattar* “крупа”).

Вищезазначене скоріше пояснюється умовністю та складністю семантичної реконструкції, ніж недоліками лексикографування.

Об’єктивність відтворення первинного значення залежить від прозорості семантичних зв’язків між рефлексами. Якщо, скажімо, компаративіст має справу із семантично наближеними лексемами (straightforward semantic reconstruction [Gell-Mann 2009]), то це значною мірою полегшує встановлення первинного значення етимону тих лексем, що належать до одного етимологічного гнізда. Прозорими можна вважати семантичні зв’язки, які демонструють абсолютну відповідність рефлексів, коли їх значення збігаються, (і.е. **nas-* (**henaḥ-*) “ніс” > д.і. *nas-ā, -i, -ōh* “ніс”, *nāsikā* “ніздря, ніс”, авест. *nāh-*, *nānhan-* “ніс”, лат. *nāris, -ēs, -ium* “ніздря”, д.шв. *nōs* “рило”, д.фриз. *nōsi*, двн. *nasa* “ніс”, д.норв. *nos* “ніздря, ніс, скеля”, д.а. *nasu* “ніс”, д.прус. *nozu*, лит. *nosis* “ніс”, ц.сл. *nozdrī, nosъ*, алб. (**hnasu-tāh*) *hundë* “ніс”, хет. *titita* “ніс”) або неповну відповідність, коли значення рефлексів не однакові, але досить близькі (і.е. **akwā-* “вода, річка” > д.і. *kām* “вода”, лат. *aqua* “вода, водостік”, гот. *ahva* “ріка, водойма”, д.а. *ēa*, дат. *øe*, шв. *ö*, двн. *aha*, вн. *Ache* ‘оточений водою’, д.ісл. *ey* “острів, лука”, алб. *akull* “замерзла вода, лід”, д.ісл. *Ægir* “бог моря”, хет. *e-ku-uz-zi* (*ekuzi*) “п’є”, тох. АВ *yok-tsi* “пити”).

У таких етимологічних гніздах семантичний зв’язок між етимоном та продовженнями не втрачається і підтримується відношеннями партонімії (і.е. **kost-* “кістка” > лат. *costa* “ребро, бік”); гіперо-гіпонімії (і.е. **or-* “великий птах” > герм. **arnuz* “орел”, д.а. *earn* “орел”; д.гр. *ὄρνις, ἰθος ὁ, ἡ* “птах”, гр. *ὄρνιθα* “курка, півень”); еквонімії (**ghans-* “гуска” > д.а. *gannot* “різновид морського птаха, вутка”); антонімії (**bel-* “сильний” > рос. *большой* (‘той, що має великий розмір, силу’) але лат. *dē-* + *-bilis* “слабкий” (‘той, що не має сили’) тощо. У таких випадках семантична реконструкція не викликає особливих труднощів.

Проте постає питання, яке ж із значень, що коливаються в різних мовах, є первинним. Пор.:

і.е. **genu-¹* “коліно; ріг (зовнішній бік чогось, випуклість)” > д.а. *snēo* “коліно”, гр. *γόνυ, -ατος τό* “коліно”, гр. *γόβνη ἡ* “ріг”;

і.е. *genu-² “щелепа; підборіддя” > д.а. *cin(n)* “підборіддя”, гр. *genus* “щелепа, підборіддя”, санскр. *hanuh*, авест. *zanu-* “підборіддя”, арм. *snawt* “щелепа, щока”.

Семантична реконструкція ускладнюється стертою вмотивованістю - непрозорими зв'язками між гіпотетичним етимомом та його рефlekсами. Наприклад, зв'язок між і.е. **ak^wā-* “вода, річка” та лат. *aquila* “орел” і *aquilō* “північний вітер” не підтримується семантикою цих одиниць. Вибір етимологічної версії (‘вода’ vs ‘джерело води’ > “орел” = ‘де п’ють орли’; “північний вітер” = ‘приносить дощ’) буде залежати від напрямку ланцюга семантичної деривації. Нашу версію подано на Рис. 1.

Компаративістам добре відомо, що для окремих архетипів (і.е. коренів) можна отримати свідчення віддаленого зв'язку на рівні декількох макросімей (див. вище). Тоді етимолог має справу з розширеним ареалом мов та іншим хронологічним зрізом. Якщо, наприклад, допустити зближення і.е. **ak^wā-* “вода” з мовами алтайської макросімей (‘глибоке місце; місце, віддалене від берега’ - прототюркськ. *ōkō, прототунгуськ. *(*x*)*uK-*, протояпон. *aki), то спільне протозначення може бути реконструйоване як “місце (у морі або річці), віддалене від берега”. Питання ж про те, чи ми маємо справу з омонімічними етимонами, чи з багатозначною одиницею залишається відкритим.

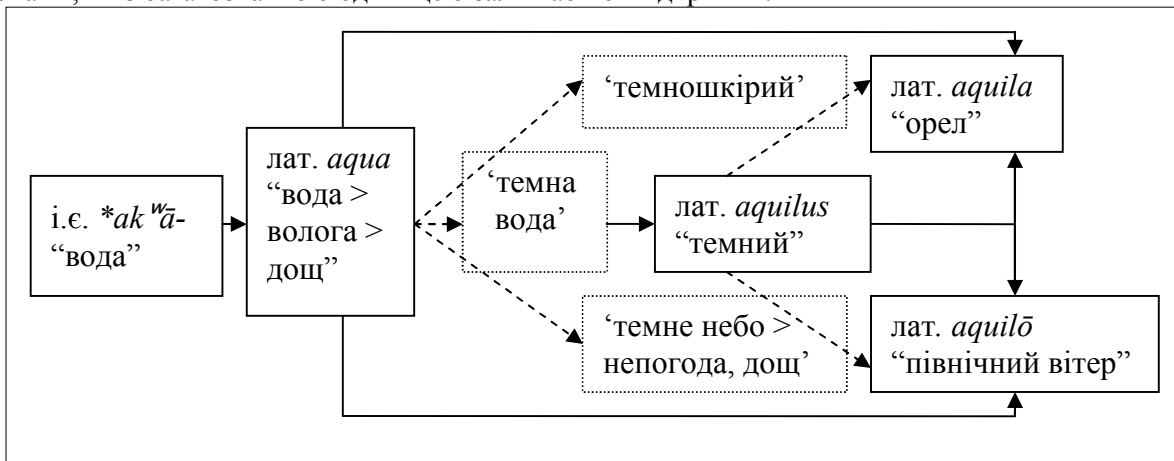

Рисунок 1. Семантичний зв'язок і.е. **ak^wā-* та лат. *aquila, aquilō*.

3. Усуненню недостовірності та суб'єктивності етимології сприятиме застосування різних **прийомів верифікації реконструйованого значення**, а також **врахування певних критеріїв**, з огляду на які відбувалося відтворення картини семантичної деривації. Нижче розглянемо лише окремі з них – метод кореляції мовних та культурних явищ, а також метод лінгвогеографії.

3. 1. **Застосування методу кореляції мовних та культурних явищ** дозволяє уточнити значення вершини етимологічного гнізда. Так, наприклад, для і.е. кореня *ǵʰkʷo-s реконструйоване значення “ведмідь” > осетин. *ars*, арм. *arj*, алб. *ari*, д.гр. *ἄρκτος, ου ό* “ведмідь; північ”. Серед прямих продовжень кореня є назви чоловічого та жіночого роду: д.і. *ǵkṣa-* “ведмідь”, *ǵkṣī* “ведмедиця”; лат. *ursa, ae* “ведмедиця”, *ursus, ī* “ведмідь”; гр. *ἄρκουδα ἡ* “ведмідь, ведмедиця”. Привертає увагу той факт, що в грецькій мові використовується одна й та ж назва – іменник жіночого роду - на позначення самця та самки тварини. Окрім того, одним із ЛСВ слова *ἄρκουδα* є “(лайливе) корова (про жінку)”. Одиниця з конотативним компонентом негативної оцінки на позначення чоловіка – це іменник чоловічого роду, що за своєю морфологічною структурою є похідним: *ἄρκουδάνθρωπος ό* “ведмідь; вайло, незграба”. Як бачимо, рід зазначеного іменника маркується за рахунок словотворення. Отже, іменник чоловічого роду є вторинним по відношенню до іменника жіночого роду. Це дає підстави розглядати значення “ведмедиця” в грецькій мові як первинне. В латинській мові іменник жіночого роду також вживається на позначення як самки, так і самця - *ursa, ae* “ведмедиця; (поет.) ведмідь”. Назва сузір'я *ursa, ae* “сузір'я Ведмедиці”, поетичні найменування *ursa, ae* “(поет.) ведмідь; (поет.) північ” (*ursae rigor* “північний холод”) свідчать про культурну значущість назви. Албанська ізоглоса (*h/arushë* “ведмедиця”) також підтверджує те, що найменування жіночого роду є первинним, і албанська мова зберегла асоціації із стародавньою формою родового устрою, спорідненістю по жіночій лінії та культом богині полювання. Отже, імовірно, що значення і.е. *ǵʰkʷo-s - “ведмедиця”.

3. 2. **Метод лінгвогеографії** та критерій **ареальної репрезентативності** дозволяють виявити ступінь розгалуженості та архаїчності і.е. коренів (у разі наявності декількох коренів із суміжним/ тотожним значенням). На необхідність врахування і значущість такого критерію неодноразово вказував А. Мейє [Мейє 1938], підкреслюючи надійність методів лінгвогеографії для діагностики тих чи інших мовних збігів, перехресень тощо.

Так, і.е. корінь **sol-* “цілий” має прямі продовження у таких групах мов:

- індійській - д.і. *sārva-* “неушкоджений, цілий, весь, один”, *sarvātata(i)-* “неушкодженість, добробут, спасіння”;

- іранській - авест. *haurva-* “неушкоджений, цілий”, *haurvatāt-* “цілісність, завершеність”); д.перськ. *haruva-* “неушкоджений, цілий”;
- тохарській – тох. А *salu* “цілий, повний”, тох. Б *sol-me* “цілий”;
- албанській – і.е. **soluo-* > алб. *giallë* “жвавий”, *ngjall* “цілити”;
- вірменській – і.е. **soljo-* > вірм. *olj* “здоровий, цілий”;
- грецькій – гр. ат. діал. *ὄλος*, іон. діал. *ὄλλος* “цілий”;
- італійській, що охоплює осксько-умбрську підгрупу - оск. *salavs* “цілий, неушкоджений”, *sullus* “весь ”; умбр. *sal(u)uom* “цілий, неушкоджений”) та латино-фалікську підгрупу – фалік. *Saluatur* “Сальвадор”; лат. *salvus, salvē* “цілий, неушкоджений, здоровий”, *salūs, solidus* “здоров’я, добробут, спасіння”, *salūbris, salūber* “здоровий, корисний”, *Sallustius* “Саллюстій”, *solidus, soldus* “густий, масивний, міцний, твердий, повний, цілий”, *solōx* “густий, скуйовджений”, *solido* “робити твердим, міцним; ущільнювати; скріплювати”, д.лат. *sollus* “totus et solidus”, лат. *sollers* “умілий, вправний; майстерний”, *sollemnis* “щорічний; звичний; урочистий”.

Отже, можна констатувати закріплення **sol-* за великим ареалом східних і проміжних між східними та західними мовами (Рис. 2). Цей простір охоплює 7 із 12 індоєвропейських груп. На відміну від і.е. **sol-* “цілий, один”, ареал прямої рефлексії кореня із суміжним значенням і.е. **kailo-* “цілий, неушкоджений” є значно меншим, оскільки охоплює лише германо-балто-слов’янську та кельтську лексичні ізоглоси (докладно. див. [Козлова 2009; Козлова 2010 (а); Козлова 2010 (б); Очерки... 2005, с. 224 - 241]).

Отже, якщо із двох і.е. коренів із суміжним значенням рефлексії одного з них утворюють колективні ізоглоси і покривають великий ареал, то його діахронічна глибина збільшується.

3.3. Поєднання методу лінгвогеографії з елементами концептуального аналізу дозволяє виявити дистрибуцію значення/ значень і.е. кореня та ареали концептуальної цілісності. Наприклад, для і.е. **māk-* реконструюють значення “тонкий, стрункий, високий, довгий” (див. вище). На рис. 3 подано географічний розподіл рефлексів цього кореня. Спостерігаємо дві ізосеми – західну та східну, які перехрещуються в грецькій мові:

- західний ареал – ізосема ‘тонкий = той, у якого протилежні поверхні або боки знаходяться на незначній відстані один від одного’ (лат. *macer, -cra, -crum* “худий; тонкий; схудлий, охлялий”, *maceō, -ēre* “бути худим”, *maciēs, ēī* “хирність; виснаження; зменшення, спад; сухість”; хет. *ma-ak-la-an-te-eš (maklantes)* “худий, пісний”, д.вн. *magar, д.а. mæger* “худий”, д.ісл. *magr* “худий, пісний”, нід. *mager* “худий, сухий”, шв. *måger* “худий, пісний” (> *måger jord* “неродюча земля”, *mågert resultat* “незначний результат”); можливо д.ір. *mēr* “палець” (“тонка частина”));

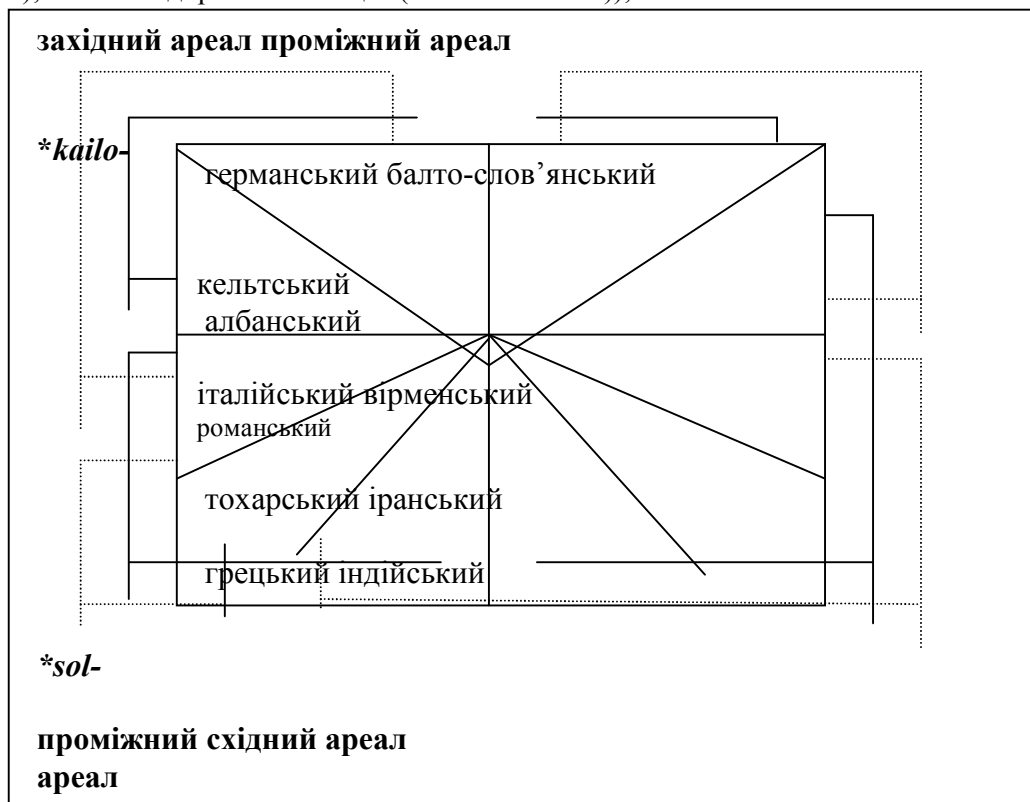

Рисунок 2. Діалектна диференціація індоєвропейського ареалу (за схемою А. Мейсе) та склад ізоглос: вузли прямих продовжень і.е. **kailo-* та **sol-*.

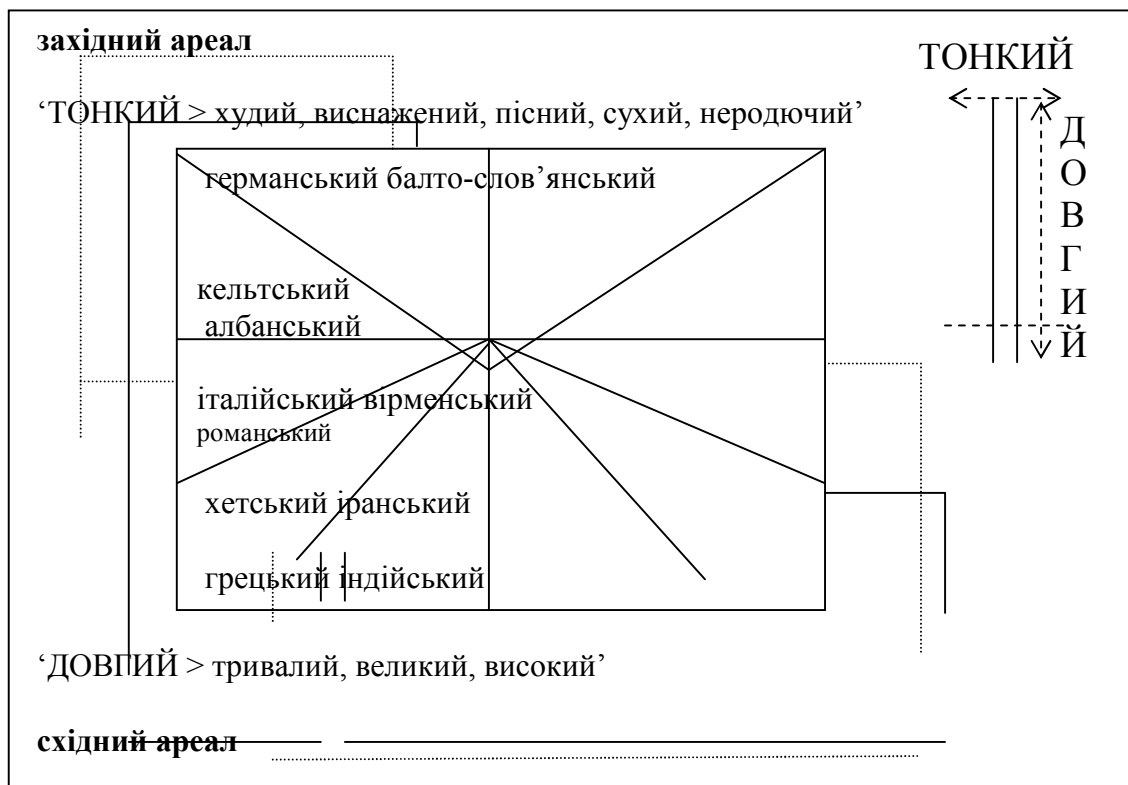

Рисунок 3. Рефлекси і.е. *māk-: ізосеми західного та східного мовних ареалів

- східний ареал – ізосема ‘довгий = той, кінці якого знаходяться на значній відстані один від одного’ (авест. *mas-* “довгий” > композити із аугментативною семою *masuā* “великий”, найвищий ступінь *masišta-*, д.перськ. *maδišta-* “найвищий”, авест. *masah-* “довжина, велич, значний розмір, кількість”);

- грецька мова – ізосема ‘довгий + тонкий’ (д.гр., гр. *μακρός* “довгий; тривалий”, дор. діал. *μᾶκος* “довжина”, гр. *μᾶσσω, μᾶσσων* “довший”, *μῆκιστος* “найдовший”, *μῆκος, τό* “довжина”, *Μάκιστα* “гірська місцевість, верховина”, *Μακεδόνες* “македонець” (‘верховинець’), можливо *μάκαρ* “щастя, блаженство” + *μακεδνός* “тонкий”, *μακρινάρι, τό* “кишка, щось вузьке та довге – будинок, коридор, смуга, стяга”).

Отже, в грецькій мові спостерігаємо збереження когнітивної моделі (образної схеми ‘тонкий довгий об’єкт’ [Лакофф 1988, с. 33]), що актуалізується в об’єднанні суміжних концептуальних ознак і пояснюється індіферентністю (або, навпаки, чутливістю) грецької лінгвокультури до розрізнення перспектив/ координат (*vantage/ points of reference* [MacLaury 1995]). Інші мови відбивають когнітивні переваги щодо вибору перспективи першого плану та фону.

4. Підсумки. Насамкінець хотілося б згадати справедливе твердження В’яч. Вс. Іванова [БЭС 1998, с. 392] про те, що прамову (індоевропейську, зокрема) слід трактувати як систему, яка існувала в реальному просторі та історичному часі у співвіднесеності із реальним соціумом, і яка відповідає *універсальним типологічним закономірностям*, встановленим на основі інших відомих мов. Саме тому сьогодні, коли порівняльно-історичне мовознавство накопичило достатній досвід у вивченні генетичних зв’язків між мовами різного ступеню спорідненості, важливою виявляється перевірка вірогідності отриманих даних та їх пояснення в термінах теорії лінгвокультурної коеволюції.

Аналіз семантики незасвідчених одиниць прамови вимагає комплексного застосування цілої низки методів та критеріїв оцінки як зовнішньомовної, так і внутрішньомовної картини. Наше дослідження триває у напрямку вивчення тиску полісемії, конкуренції синонімів, ступеню інтро- та екстравертивності мовних засобів тощо.

Література

Бенвенист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов/ Эмиль Бенвенист; [пер. с фр./ общ. ред. Ю. С. Степанова]. – М.: Прогресс-Универс, 1995. – 456 с. *Гамкрелидзе Т. В.* Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры: в 2 ч./ Т. В. Гамкрелидзе, В. В. Иванов. – Тбилиси: Изд-во Тбил. ун-та, 1984. – хсvi, 1328 с. *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь/ И. Х. Дворецкий. – [11-е изд., стереотип.] – М.: Рус. яз. – Медиа, 2008. – 843, [5] с. *Иллич-Свитыч В. М.* Опыт сравнения ностратических языков: семито-хамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидский, алтайский. Сравнительный словарь; Т. 1 – 3./ Владислав Маркович Иллич-Свитыч. – М.: Наука, 1971, 1976, 1984. *Климов Г. А.* Основы лингвистической компаративистики/ Георгий Андреевич Климов; [отв. ред. Н. З. Гаджиева; изд-е 2-е]. – М.: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2009. – 168 с. (из лингвистического наследия Г. А. Климова). *Козлова Т. О.*

Рефлексы корней индоевропейского языка-основы и их концептуализация в различных лингвокультурах/ Т. О. Козлова// *Studia Linguistica*. Зб. наук. пр. – Київ: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2009. – Вип. 3. – С. 108 – 113. *Козлова Т. О.* Генетична дефініція та засоби її визначення/ Т. О. Козлова// *Нова філологія*. Зб. наук. пр. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010 (а). – № 41. – С. 45 – 55. *Козлова Т. О.* Дериваційна активність і.е. **sol-* в латинській мові/ Т. О. Козлова// *Studia Linguistica*. Зб. наук. пр. – Київ: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010 (б). – Вип. 4. – С. 247 – 255. *Лакофф Дж.* Мышление в зеркале классификаторов/ Джордж Лакофф// *Новое в зарубежной лингвистике*. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 12 – 51. *Левицкий В. В.* Семасиология/ Виктор Васильевич Левицкий. – Винница: *Нова Книга*, 2006. – 512с. *Левицкий В. В.* Этимологический словарь германских языков; Т. I – II/ Виктор Васильевич Левицкий. – Винница: *Нова книга*, 2010. *Маковский М. М.* Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 416 с. *Маковский М. М.* Язык – миф – культура. Символы жизни и жизнь символов/ М. М. Маковский// *Вопросы языкознания*. – 1997. – № 1. – С. 73 – 95. *Маковский М. М.* Удивительный мир слов и значений: Иллюзии и парадоксы в лексике и семантике: Учебное пособие. – Изд. 2-е, стер. – М.: КомКнига, 2005. – 200 с. *Маковский М. М.* Лингвистическая генетика: проблемы онтогенеза слова в индоевропейских языках/ Марк Михайлович Маковский. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 208 с. *Маковский М. М.* Феномен табу в традициях и в языке индоевропейцев. – М.: КомКнига, 2008 (а). – 275 с. *Маковский М. М.* Следы язычества в индоевропейских языках/ Марк Михайлович Маковский// *Проблемы загалного, германського та слов'янського мовознавства. До 70-річчя проф. В. В. Левицького*: Зб. наук. пр. – Чернівці: Книги- XXI, 2008 (б). – С. 27 – 43. *Мейе А.* Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков/ Антуан Мейе; [пер. с фр./ под ред. Р. Шор-по 7-му изд. перер. и доп.]. – М.; Л.: Гос. соц.-эконом. изд-во, 1938. – 510 с. *Очерки по сравнительной семасиологии германских, балтийских и славянских языков*/ А. П. Непокупный, Н. Н. Быховец, В. А. Пономаренко и др. – К.: Изд-во “Довіра”, 2005. – 367 с. – библиогр.: с. 331 – 354. *Сравнительно-историческое изучение языков разных семей*: лексическая реконструкция. Реконструкция исчезнувших языков/ А. С. Мельничук, Л. А. Гиндин, И. А. Калужская. – М.: Наука, 1991. – 120 с. *Трубачев О. Н.* Труды по этимологии: слово, история, культура/ Олег Николаевич Трубачев. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – Т. 1. – 798 с. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка. В 4 т./ М. Фасмер; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. – [4-е изд., стер.]. – М.: Астрель: АСТ, 2007. *Хориков И. П.* Новогреческо-русский словарь (ок. 67000 слов)/ И. П. Хориков, М. Г. Малев. – [под ред. П. Пердикиса, Т. Пападопулоса]. – М.: Изд-во “Русский язык”, 1980. – 856 с. *Шведско-русский словарь* (63500 слов)/ [сост. Д. Э. Миланова]. – М.: Изд-во “Советская энциклопедия”, 1973. – 760 с. *(AHID) American Heritage Illustrated Dictionary*. – [3d ed.]. – Boston, NY: Houghton Mifflin Co, 1993. – 1630 p. *Aitchison J.* The Seeds of Speech/ Jean Aitchison – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 280 p. *Bomhard A. R.* The Nostratic Macrofamily. A Study in Distant Linguistic Relationship/ Allan R. Bomhard, John C. Kerns. – Berlin, N. Y.: Mouton de Gruyter, 1994. – Trends in Linguistics: Studies and Monographs; 74. – 932 p. *Carstairs-McCarthy A.* The evolutionary origin of morphology/ Andrew Carstairs-McCarthy// *Language Origins. Perspectives on Evolution* (Studies on the Evolution of Language). - [ed. by Maggie Tallerman]. – Oxford: Oxford University Press, 2005 - P. 166 – 184. *Davidson I.* Human Evolution, Language and Mind: A Psychological and Archeological Inquiry/ Iain Davidson, William Noble. - Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 272 p. *Deacon T. W.* The Symbolic Species: the Co-evolution of Language and the Brain/ Terrence William Deacon. - Harmondsworth: Penguin, 1997. – 527 p. *Dixon R. M. W.* The Rise and Fall of Languages/ Robert M. W. Dixon. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 169 p. *Dolgopolskii A.* The Nostratic Macrofamily and Linguistic Paleontology/ Aharon Dolgopolskii, Colin Renfrew. - McDonald Institute for Archeological Research, 1998. - 116 p. *Dunbar R.* Grooming, Gossip and Evolution of Language/ Robin Dunbar. – Harvard: Harvard University Press, 1998. – 230 p. *Fox A.* Linguistic Reconstruction: An Introduction to Theory and Method/ Antony Fox. – Oxford: Oxford University Press, 1995. – 372 p. *Gell-Mann M.* Distant Language Relationship: the Current Perspective/ Murray Gell-Mann, Ilia Peiros, George Starostin// *Journal of Language relationship*. – 2009. - # 1. – P. 13 – 30. *Greenberg J. H.* Indo-European and Its Closest Relatives. The Eurasiatic Language Family/ Joseph H. Greenberg. – Vol. 1. Grammar; Vol. 2. Lexicon.- Stanford, California: Stanford University Press, 2000, 2002. *Linguistic change and reconstruction methodology*. – [ed. by Philip Baldi]. – Berlin, N.Y.: Mouton de Gruyter, 1990. - Trends in linguistics: Studies and Monographs; 45. – 752 p. *MacLauray R. E.* Vantage Theory/ Robert S. MacLauray// *Language and the Cognitive Construal of the World*. – [John R. Taylor, Robert S. MacLauray eds.]. – Berlin, N.Y.: Mouton de Gruyter, 1995. - Trends in linguistics: Studies and Monographs; 82. – 231 - 276 p. *Pokorny J.* Indogermanische Etymologisches Wörterbuch; B. 1 – 3. – Bern: A. Francke AG Verlag, 1959. *(OED) The Oxford English Dictionary*. – 2nd ed. – on CD-ROM, version 3.1. – OUP, 2004. *Ruhlen M.* On the Origin of Languages: studies in linguistic taxonomy/ Merritt Ruhlen. – Stanford, California: Stanford University Press, 1994. – 342 p. *The Evolution of Culture: An Interdisciplinary research*. - [ed. by Robin Dunbar, Chris Knight, Camilla Power]. - Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999.– 257p. *Watkins C.* How to Kill a Dragon: aspects of Indo-European poetics/ Calvert Watkins. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 613 p.

КОЛЕСНИКОВА Е.Я.

(*Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова*)

ПРЕД- И ПОСТКОНТЕКСТНЫЕ ЗНАЧЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

На материале современной британской прозы проанализированы изменения семантического объема титульных лексем, трансформация которых осуществляется по принципу “песочных часов”, способствует формированию особого внутритекстового ЛСП, участвующего, в свою очередь, в вербализации художественного концепта произведения.

Ключевые слова: контекст, титульная лексема, семантическая трансформация.

Колеснікова О.Я. Перед- та постконтекстні значення лексичних одиниць у художньому тексті. На матеріалі сучасної британської прози проаналізовано зміни та прирощення семантики титульних лексем, які трансформуються за принципом “пісочного годинника”, набувають особливого внутрішнього текстового ЛСП та формують художній концепт твору.

Ключові слова: контекст, титульна лексема, семантична трансформація.